

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. II. De multiplici nominis Missae significatione. Olim pro Collectis & lectionibus, & pro divinis officiis usurpatum. Quo sensu ad dies festos, & ad omnes populi conventus translatum. Cur veteres ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

mensis divini Mysterii. Cassianus lib. 3. Instit. c. 7. mores describens veterum Monachorum ait, illum qui ad diurnam orationem non occurrebat, priusquam primus psalmus finiretur, non audere oratorium introire, sed Congregationis Missam pro foribus praestolari, hoc est, dimissionem Monachorum peracto officio. Et ibidem *cap. 11.* ait die Dominico unam tantum Missam; hoc est, dimissionem ante prandium celebrari: quia nimirum semel tantum conveniebant, & officia quae ante prandium dici consueverant, sine intervallo & dimissione uno contextu simul cum solemnibus sacrificiis recitabant. Apud Goldastum tom. 2. rerum Alamannicarum extat interpretatio barbaricorum Keronis Monachi S. Galli, qui ait; *Missā, quia mittitur populus.*

Possent paginas late implere aliorum testimonis, sed ex allatis satis constat, Missam à missione dici, & populi dimissionem significare. Frustrā nititur Genebrardus hanc Missam etymologiam convellere quasi nimis frigidam, & modicæ reverentiæ erga tantum mysterium: cum enim doceat Plato in Cratylō, nomina ex propria rei nota deducenda esse, inconveniēti, inquit, foret Augustissimum Sacrificium à minima sui parte vel accidente nuncupari. Sed Genebrardus nimis adductus fuit rebus Hebraicis, & fortasse non legit Aviti, & aliorum quos supra citavimus testimonia, quae si vidisset, eorum procul dubio auctoritati cessisset: neque enim credibile est, viros sapientissimos temerè, & sine ratione tale nomen Divino Sacrificio imposuisse; cum praesertim nullum sit, quo ipsum, utpote ineffabile, exprimere valeamus. Facile etiam diluitur quod objicit Albaspinæus, tribus nimirum primis saeculis Missam nomen inauditum fuisse, cum tamen essent dimissiones; nam primò non admittimus Missam nomen post tertium Saeculum coepisse, de qua re Capite III. agendum erit: deinde nomina posteriora sunt rebus, & illis jam existentibus, vel ex ipsarum naturā, vel ex circumstantiis, vel ab aliquo eventu imponuntur.

CAPUT II.

De multiplici nominis Missae significatione.

Olim pro Collectis & Lectionibus, & pro divinis officiis usurpatum. Quo sensu ad dies festos, & ad omnes populi conventus translatum. Cur veteres plurali numero Missas dixerint. Quid sit Missas tenere.

I. Perit rerum cognitio, si nomen ignoratur, à noscendo enim dictum est nomen, quasi notamen & index rei quam designat, ut docet Isidorus *lib. 1. Orig. cap. 7.* Quia verò nonnunquam ad plures res significandas idem nomen adhibebimus, exactam rei notitiam habere non possumus, nisi praenoscamus ad quid primitus ipsum nomen constitutum vel excogitatum fuerit, & qua ratione ad ipsius participationem aliae res admittae sint: nam ut praclare Maximus Martyr ait disputans adversus Pyrrhum; *Dicere aliquid, nec eius quod dicitur varias significationes discernere, nihil aliud est quam confundere.* Optimè quoque Ptolemaeus *lib. de iudicandi facultate* docuit, utiles esse dissertationes, quae dictionem explicant, non sui ipsius causā, sed quia ad reddendum de re iudicium conferunt. Quia igitur in Missa nomine multiplex significatio reperitur, de singulis aliquid dicendum est, ne quis nominis aequivocatione deceptus à vera rei, de qua agitur, intelligentiā aberret.

Communi autem & primigeniā significatione accipitur primò pro missione, ut in Concilio Carthaginensi quarto, can. 84. *Episcopus nulli prohibeat usque ad Missam Catechumenorum, id est, usque ad missionem, seu dimissionem, & expulsionem Catechumenorum, neque Haereticum, neque Judaeum, neque Gentilem ecclesiam ingredi, & audire, verbum Dei.* Eodem sensu Cassianus *caput 13. lib. 2. Instit.* sic inscribit, *quare post Missam nocturnam, videlicet post missionem Monachorum à nocturnis officiis, dormire non oporteat: & cap. 15. sic, qua lege modestiae post Orationum Missam unusquisque ad suam cellulam redeat.* Sanctus quoque Benedictus in Regula *cap. 17. Post expletionem trium psalmorum, recitatur lectio una, versus, & Kyrie eleison, & Missae sint, & in fine. Kyrie eleison, benedictio, & sicut Missae.* Quam phrasim, ut patet, à Cassiano mutuatus est, & ipse supra explicavit *cap. 12. ubi agens de matutinis Laudibus, Canticum, inquit, de Evangelio, Litanis, & Completum est: & in fine cap. 9. supplicatio Litanis id est Kyrie eleison, & sic finiuntur vigiliae nocturnae.* Ita cum Diaconus dicit, *Ite Missa est,* sensus est dimissionem esse congregationis, licere omnibus abire.

Secundo accipitur pro lectionibus, & precibus, quae ab initio Liturgiae usque ad dimissionem Catechumenorum expletur: qua acceptione Concilium Valentinum *c. 1.* sancivit, ut

ut Sacrosancta Evangelia Missa Catechumenorum post Apostolum legerentur.

Tertio pro illa parte Liturgiæ, quæ est ab offertorio usque ad finem, & dicitur *Missa Fidelium*. Hoc sensu Missæ nomine utitur Cæcilius Arelatensis Hom. 12. his verbis: *si diligenter attenderitis, cognoscetis quia non tunc fiunt Missæ, quando divine lectiones in Ecclesia recitantur; Sed quando munera offeruntur, & corpus, vel sanguis Domini consecratur. Nam lectiones sive Propheticas, sive Apostolicas, sive Evangelicas etiam in domibus vestris aut ipsi legere, aut alios legentes audire potestis: Consecrationem verò corporis, & sanguinis Christi non alibi, nisi in domo Dei, audire vel videre poteritis.*

II. Quarto sumitur Missa in Concilio secundo Milevitano cap. 12. pro collectis sive orationibus, quæ in Missæ sacrificio legi solent. *Placuit ut preces, vel orationes, seu Missæ, quæ probate fuerint in Concilio, ab omnibus celebrentur.* Eodem sensu Missæ nomen usurpatum à S. Benedicto, Smaragdi Abbatis opinio est in expositione Regulæ S. Benedicti ad illa verba cap. 17. *& fiunt Missæ, & Missæ sint.* Missarum enim nomine Collectas intelligit sive orationes, quæ in fine officii à Sacerdote dicuntur, quas ideo Missas dici putat, quia Deo mituntur. Confessit Smaragdo vir doctissimus Hugo Menardus in notis ad cap. 23. & 24. concordie Regularum, qui huc trahit Cassianum lib. 2. cap. 7. ubi eos reprehendit, qui necdum bene finito psalmo in orationem procumbunt ad celeritatem Missæ proferantes, hoc est ad finem officii, ut Alardus Gazæus Cassiani Scholiastes bene interpretatur, non ad *celebritatem Missæ*, id est ad recitationem collectæ, quæ post Psalmos recitatur, ut minus probabiliter legit & explicat Menardus. Trahit huc etiam Isidorum & Tetradium in suis Regulis, quos aliter intelligendos esse mox demonstrabo. Quod verò atinet ad S. Benedictum, manifestum est, ibi Missarum nomine dimissionem indicari, formulâ tunc temporis in divinis officiis usitatâ. Quod si de oratione locutus fuisset, eam proculdubio expressisset, sicut expressit *Kyrie eleison*, & orationem Dominicam. Porro Collectæ S. Pater mentionem facit c. 11. sub nomine benedictionis, cum statuit, lecto Evangelio, & data benedictione incipiendos esse Matutinos. Reliqua officia oratione Dominicâ concludi voluit, ut latius tradidi in tractatu de Divina P. I. *modis cap. 16. §. 17. n. 2.*

III. Quinto S. Aurelianus Arelatensis Episcopus

in Regula Monasterii, quod iussu Childberti Regis Arelate constructum fuit, modum psallendi præscribens ait: *Sexta feria post Nocturnos due Missæ fiunt in estate, in hieme tres. Nam Dominica omni tempore, & in estate, & in hieme post Nocturnos sex Missæ fiunt. Si verò evenerit, ut tardius ad vigiliis surgatur, quantum Abbati visum fuerit, tantum legatur. Quando signum fecerit, qui legit sine morâ consurgat, ut canonicus Missarum numerus possit impleri. Et infra. Quotidie ad librum facite Missas tres. Vnus Frater legat paginas tres, aut quatuor, & fiat oratio. Iterum legat tantum, fiat alia oratio. Tertio legat idem tantum, & surgite, dicite Antiphonam de Psalmis in ordine, postea respensum, deinde Antiphonam. Iterum legat alius Frater, & sic impletis tribus Missis dicite Matutinos canonicos. Et paulo post. In Natali Domini, & in Epiphania dicite unum Nocturnum, & facite sex Missas de Esaia Propheta; iterum dicite secundum Nocturnum, & legantur alie sex de Evangelio. Et mox. In Martyrum festivitibus tres aut quatuor Missæ fiunt: primam Missam de Evangelio legite, reliquas de passionibus Martyrum. Hic luce clarius constat Missam accipi pro lectione; quo sensu quoque eadem voce utitur S. Cæcilius in sua Regula dicens: *Omni Dominica sex Missas facite, primam Missa semper Resurrectio legatur: perfectis Missis dicite Matutinos.* Itemque in sua Regula Tetradius, ubi ait, *Duos Nocturnos faciunt, & tres Missas, quæ evidentissimè lectiones sunt, non autem Collectæ, ut patet Menardus.* Quare autem ab istis Patribus Missæ nomen lectionibus tributum fuerit, non est facile explicare, nisi dixerimus, ex eo desumptam nomenclaturam, quia dum illæ leguntur, psalmodum decantatio dimittitur: quæ expositio est Benedicti Hæfreni *Disq. Monastic. l. 7. tr. 8. disq. 5.* ita ut lectio sit quædam dimissio, seu intermissio Psalmorum. Obscurior est Isidori sententia, qui cap. 7. suæ Regulæ ait: *In quotidianis officiis vigiliarum primum tres psalmi canonicè recitandi sunt: deinde tres Missæ Psalmorum, quarta Cantorum, quinta matutinarum officiorum. In Dominicis verò diebus, vel festivitibus Martyrum, solemnitatis causâ, singula superaddantur Missæ.* Neque enim satis percipio, de quibus Missis hic sermo sit: an videlicet tres Missæ psalmodum sint tres orationes post singulos psalmos, ut Menardus exponit, an tres lectiones tribus psalmis correspondentes, ut censet Hæftenus: an potius Missam Psalmorum, deinde Cantorum, tum Matutinarum ille vocavit totum complexum ex psalmis, & lectionibus*

Et 2 quæ

quæ nunc sunt primum, secundum, & tertium Nocturnum, & Laudes. Nisi fortè tres Missæ psalmodum sint totidem eorundem, tum Canticorum, & Laudum sub una conclusione modulationes, quæ ideò dicantur Missæ, quia post singulas sit quædam quasi dimissio, & interruptio. Id sane non improbabile ex eo mihi videtur, quod in eodem capite disertis verbis orationum & lectionum meminit: in vigiliis autem Missas, sive interruptiones proximas varietatis causâ statutas, ex ipso contextu non obscure colligimus: *Ut servorum Dei mentes diversitatis oblectamento exerceantur, & ad laudem Dei sine fastidio exeantur.*

I V. Sexto solet Missa pro divino officio interdum accipi, ut in Concilio Agathensi cap. 30. ubi statuitur, quod in conclusione matutinarum, vel vespertinarum Missarum post hymnos capitella de psalmis dicantur, & plebs collecta oratione ad vespèram ab Episcopo cum benedictione dimittitur. Callianus loco supra citato, *Quare post Missam Nocturnam*, id est, post nocturnum officium, *dormire non oportet*: & rursus, *Missæ canonica celebrata*, id est, Hora, sive officio. Petrus Diaconus in suis ad Callianum alphabeticis Annotationibus, Missa, inquit, pro quacumque synaxi, sive congregatione, quam Monachi publicè orandi causâ faciebant, apud Callianum sumitur, nempe tertia, sexta, nona, & aliis, sive noctu fieret, sive interdiu. Regula cujusdam Patris cap. 30. *Duodecim psalmi in nocturnis conventibus cantabuntur præter illam Missam, quæ celebratur in ortu Solis*: id est præter officium Primæ.

V. Septimo, quia Missa actio præcipua est, quæ in die festo peragitur, ideò nomen Missæ pro ipsa festivitate à mediæ ætatis scriptoribus passim usurpatur, apud quos Missa S. Martini, vel S. Joannis idem est, ac festum S. Martini, vel S. Joannis. Ivo Carnotensis in Decreto p. 15. cap. 190. Et si totam Quadragesimam ante Missam S. Joannis implere non potest, post Missam impleat, id est, post festum, & infra permittens in quibusdam festivitatibus aliquam publicè poenitentibus indulgentiam, inter ceteras numerat Missam S. J. Baptiste, & S. Mariæ. In concilio Pistensi sub Nicol. 1. c. 3. communi placito constitutum, ut usq; ad Missam S. Remigii, id est, *Kalendas Octobris*, spaciū habeant. Heraldus Turo-nensis Archiepiscopus in suo Capitulari c. 61. agens de festivitatibus anni in quibus feriari oportet, Missam recenset S. Joannis Baptiste, Apostolorum Petri & Pauli, S. Martini, S. An-

dreæ. Eginardus Abbas ep. 23. *Voluntas circa Missam S. Martini ad palatium venire*. Frodoarius in Chronico an. 921. *Facta pactione usque ad Missam S. Martini*, & an. 945. *Circa Missam S. Joannis Hugo Dux placium cum Rege habuit*. Aimonius l. 5. cap. 34. Refectiones commemorat in Missa S. Germani. Annales Bertiniani an. 877. *Riechildis veniens ad Ludovicum in Missa S. Andree attulit ei præceptum*. Idem frequentius reperitur in Capitularibus Caroli Magni, & Ludovici Pii, ut l. 2. c. 18. *Spatium usque ad Missam S. Martini dare decrevimus*, & cap. 29. edicit, ut pontes ad Missam S. Andree restaurati sint. In edicto quoq; Pistensi in Capitulari Caroli Calvi sec. 31. §. 51. *Qui*, *lucrum de vineis in illis partibus promeruerit*, *octo dies post Missam S. Remigii sibi provideat*, & si necesse illi fuerit ad Missam S. Martini, *ad suum conductum redeat*. In Appendice to. 2. *Scriptorum historia Francorum Andree du Chesne extat epistola cujusdam Catuphi ad Carolum Magnum*, in cuius fine eum hortatur, ut cum consilio Synodi Francorum celebrari constituat in Regno suo Missam S. Michaelis, & passionem S. Petri. Eandem ob causam ad quemcumque populi cœtum, sive congregationem indicandam Missæ nomen translatum legimus, quia populi multitudo nunquam frequentius solet in unum congregari, quam ut Missæ sacrificio intersit. Hinc apud Baronium a. 519. in Indiculo, seu Relatione de scelere Thessalonicensium, statuerunt Episcopi, ne quis Missas foras Civitatem teneret, ut multitudo esset futuræ seditioni congregata. Hinc etiam Germanis, teste Kiliano in Dictionario, *Francfurter Messe*, *Strasburger Messe*, idem est, ac nundinæ Francfurti, & Argentorati; quæ nominatio, ut Joachimus Vadianus ait lib. 1. de veteribus Germaniæ Monasteriis, inde nata videtur, quia multis in locis statæ, & annuæ nundinæ festis diebus annectuntur, idque ob populi frequentiam ad Missas celebriores confluentis.

VI. Octavo tandem sumitur Missa pro tota divini Sacrificii celebratione, quatenus utramque comprehendit Catechumenorum, & Fidelium: quæ acceptio adeo in ore omnium communis est, ut recentiores vix aliam agnoscant hujus nominis significationem. Hinc errandi occasionem accepit magni nominis Theologus, qui solum nostri temporis usum attendens, quoties apud Callianum, & S. Benedictum Missæ nomen invenit, de missæ sacrificio intellexit: ex quo sequeretur, pluries in die, imò etiam post prandi-

um sacrificia olim à Monachis oblata; quia etiam post Vesperas, & post Completorium S. Pater Benedictus sua illa phrasi utitur, & *Missa sunt, & Missa fiant*. Hoc autem errore nihil absurdius. Porro apud Antiquos Missa, & Missarum solemnità plurali numero sepius quam singulari legentibus occurrunt; vel quia duplex erat Missa Catechumenorum, & Fidelium; vel quia Missa nomine omnia divina officia, omnemque Sacramentorum administrationem intelligebant. Ideò S. Benedictus in *Regula cap. 60.* loquens de Sacerdotibus, qui in Monasterio ad habitum, & professionem recipiebantur, ait, *Concedatur ei post Abbatem stare, & benedicere, & Missas tenere*; id est sacrum celebrare, & Sacramenta administrare. In quibusdam Editionibus legitur *Missa canere*, sed vera lectio est, & phrasis in Ecclesia usitata, *Missa tenere*. Conc. Agathense c. 21. Si quis extra parochias Oratorium in agro habere voluerit, ut ibi *Missa teneat*, iuxta ordinationem permittimus. Concilium Bracharense primum c. 16. Si quis feria quinta, quæ vocatur cena Domini, *Missa non teneat*, anathema sit. Est autem *Missa tenere*, & eas celebrare, & eis interesse, ut in præcitato Concilio Agathensi cap. 47. *Missa die Dominico secularibus totas tenere* speciali ordinatione præcipimus.

CAPUT III.

Missa nomen antiquissimum. A quibus primo usurpatum. Epistolis Decretalibus ab Isidoro collectis, qua fides habenda. De variis Missa nominibus. Dicta à Latinis Collecta, Dominicum, Agenda, Communio, Oblatio; à Grecis Liturgia, Mystagogia, Synaxis, Telete, Anaphora, Prospora, Oeconomia. Tertulliani de Missa Sacrificio circumscriptiones.

IS de nomine Missa, ejusque notatione prælibatis, ejusdem nominis antiquitas disquirenda est. Putat Baronius anno 34. n. 59. natam hanc vocem simul cum Ecclesia, & à primis ejus post Christum Fundatoribus Petro & Paulo, ex Hebraicis fontibus Romanis traditam: qua etiam usum fuisse ait Jacobum fratrem Domini, & Episcopum Hierosolymorum in sua quam posteris reliquit Liturgiâ. Sed pæce tanti viri, utrumque, quò nititur, fundamentum falsum est. Nam Missa non est nomen Hebraicum, ut supra diximus; & ut concedamus legitimam

esse Jacobi Liturgiâ, quod suo loco examinabitur, nomen Missa non Jacobi, qui græcè scripsit, sed latini interpretis est: nec usquam Græci Scriptores; nisi post multa sæcula ea voce usi sunt. Adstipulantur Baronio Joseph Vicecomes, & J. Baptista Scortia in suis tractatibus de sacrificio Missa, & Stephanus Durantus libro de Ritibus Ecclesiæ, atque alii recentiores, qui, ut probent, Missa nomen Apostolicæ ætatis esse, & Christianæ Religionis coævum, ex Romanis Pontificibus primi, & secundi sæculi, testimonia nullius roboris coacervant: dudum enim ab Eruditis observatum est, illorum Epistolas decretales usque ad Siricum supposititias esse, à quodam Hispano sub nomine Isidori (quicumque ille fuerit) sub finem septimi sæculi pia fraude confictas, & ex sententiis veterum Canonum, legum etiam civilium, & Sanctorum Patrum, qui quarto & quinto sæculo floruerunt, turpi anachronismo, eodemque serè stylo ac dicendi caractere, magna ex parte contextas, quas primum ex Hispania in Galliam detulit labente octavo sæculo Riculius Episcopus Moguntinus; & inde in alias regiones disseminatæ, ac communiter receptæ sunt. Sed tandem impostura detecta est, & Baronius de his Epistolis differens a. 867. earum falsitatem agnoscit, & apertè fatetur, *ne quis, inquit, calumniari possit ab Ecclesia Romana aliquid hujusmodi commentum esse*. Earum igitur testimoniis tamquam falsis, & inutilibus rejectis, certiora ex veris, & legitimis Pontificum ac Patrum scriptis proferenda sunt. Extat primo loco epistola Pii ad Justum Episcopum Viennensem, (quam recipiunt Orthodoxi, nec audent omninò reprobare Sæctarii) scripta, ut Baronio visum est, anno Christi 166. Ejus initio sic loquitur S. Pontifex: *Soror nostra Euprepia, sicut bene recordaris, titulum domus suæ pauperibus assignavit, ubi nunc commorantes Missas agimus*. Extat etiam alia Cornelii Papæ ad Lupicinum ejusdem Viennensis Ecclesiæ Episcopum, in qua ait, non licuisse tunc Christianis, neque in Cryptis notioribus publicè Missas agere propter acerrimam persecutionem. Scripta est circa a. 254. & inter pseudepigraphas, nec quidem ab eterodoxis recensetur. Quarto sæculo vixit Ambrosius, qui ep. 13. ad Marcellinam fororem, Ego, inquit, *mansi in munere, Missam facere capere, & ser. 34. Monito vos, ut qui juxta Ecclesiam est, & sine gravi impedimento potest, quotidie audiat Missam*. In oratione item præparatoria ad Missam inter genuinos ejus partus agnita à Casaubono; Anselmo autem contra fidem veterum Codicum à nupero scriptore perperam tributa: